

Ondernemerschap en de recessie

Ondernemerschap is een belangrijk en onderschat instrument om recessies te bestrijden. Het is een voorspeller van de economische cyclus, en meer ondernemerschap leidt tot kortere recessies. Ook kunnen ondernemers het vertrouwen in het reddingsplan van de overheid vergroten.

De discussies over het bestrijden van de crisis culminereren voorlopig in een bijdrage van vijf prominente Nederlandse economen in de NRC van 24 februari 2009, getiteld Hier een reddingsplan voor de economie. Het bevat veel suggesties aan de overheid, de politiek en de maatschappelijke partners om precies, snel en rigoureuus te stimuleren en te saneren. Tegelijkertijd kan er worden afgerekend met wat vaderlandse eigenaardigheden, zoals de ruimhartige hypotheekrenteaftrek, en worden sentimenten rijp gemaakt voor onvermijdelijke ingrepen in het pensioenstelsel. Dat het voorgestelde moet gebeuren is overduidelijk. Waar het bij een crisis ook om gaat is dat een pakket aan maatregelen vertrouwen en optimisme uitstraalt. De centrale speler bij alle voorgestelde maatregelen is de overheid. De vraag wordt dan of een dominante rol van de overheid de economische actoren het vertrouwen geeft om als vanouds te investeren en te consumeren. Het is nu noodzakelijk om de overheid de regie te geven, maar dat hoeft niet te betekenen dat andere spelers alleen passief en solidair meewerken.

Er zit in de economie een kracht verborgen die kan helpen de recessie te bevechten. Die kracht wordt gevormd door ondernemerschapactiviteiten. Ondernemerschap is een belangrijke factor ter verklaring van economische groei. Dit is niet de plaats om de vorderingen op wetenschappelijk gebied te bespreken die dit aantonen. Waar het hier om gaat is om te laten zien dat ondernemerschap een rol speelt in de economische cyclus. Dit is een rol die onderbelicht is, maar gezien de urgentie van de economische problemen is het de moeite waard om aan te tonen dat ondernemerschap een grote rol kan spelen. De overheid zou op deze wijze niet alleen een belangrijke partner krijgen in het bevechten van de crisis, maar zou door het gezelschap van zo'n partner ook het vertrouwen in haar reddingsplan kunnen vergroten. Er komt dan ook een opbouwende, optimistische component in wat tot nu toe wordt gepresenteerd als een onontkoombaar reddingsplan.

Hier wordt aangetoond dat ondernemerschap een voorspeller van de economische cyclus is, dat meer

ondernemerschap tot kortere recessies leidt. Dat wordt gedaan aan de hand van macro-economisch datamateriaal van veertien EU-landen voor de periode 1972 tot 2007. Het gaat om de oude EU15-landen, met uitzondering van Duitsland, dus België, Denemarken, Finland, Frankrijk, Griekenland, Ierland, Italië, Luxemburg, Nederland, Oostenrijk, Portugal, Spanje, het Verenigd Koninkrijk en Zweden. In totaal zijn er 504 waarnemingen, en de periode beslaat zo'n vijf cycli. De data zijn afkomstig van de OESO, maar zijn bewerkt en geharmoniseerd door EIM in het kader van de Compendia-dataset. Ondernemerschap is gedefinieerd als het aantal ondernemers (zelfstandigen en directeur-groothandelaars) in de private sector inclusief landbouw als percentage van de beroepsbevolking (werkenden plus werklozen). Dit is een vrij geaccepteerde maat om ondernemerschapactiviteiten op macroniveau te duiden (Van Stel, 2005).

Ondernemerschap en de economische cyclus

Macro-economische variabelen bevatten doorgaans een sterke langetermijntrend. Hier gaat het over de cyclische component en de correlaties tussen cyclische componenten. De variabelen moeten dus gesplitst worden in een trend en een cyclische component (Hodrick en Prescott, 1997). De economische cyclus is gedefinieerd als de afwijkingen van de langetermijntrend in bruto nationaal product in constante prijzen. Kortom, de afwijkingen van het langetermijngroepad van een economie. Op dezelfde wijze worden de trend en de cyclus van het aandeel ondernemers en het aandeel werklozen in de beroepsbevolking gesplitst. In figuur 1 wordt het aantal ondernemers in de private sector getoond als percentage van de beroepsbevolking en het bruto nationaal product per hoofd van de bevolking. Beide variabelen zijn ontdaan van hun trend zoals hierboven beschreven terwijl het ongewogen gemiddelde van de EU14-landen is afgebeeld. De vijf cycli in de periode 1972–2007 met pieken in 1973, 1980, 1990, 2000 en 2007 zijn duidelijk te zien, maar ook dat de ondernemerschapscyclus vooruit lijkt te lopen op de economische cyclus. Met wat berekeningen is preciezer te zien hoe het zit met de correlatie tussen de twee cycli. Uit tabel 1 blijkt dat er zonder vertraging ($t = 0$) geen correlatie is tussen de cycli, terwijl er een positieve correlatie is bij $t = -1$. De ondernemerschapscyclus is dus een vroege en positieve indicator van de economische cyclus. Er is een negatieve correlatie bij $t = +1$ en

PHILIPP KOELLINGER
EN ROY THURIK
Universitair docent en
hoogleraar aan de Erasmus
Universiteit Rotterdam

$t = +2$, en dus is de economische cyclus een vroege en negatieve indicator van de ondernemerscyclus. Het is dan verleidelijk te concluderen dat er causaliteiten in het spel zijn (Granger, 1969). Er zijn verschillende gedachtelijnen waarom ondernemerschap tot economische groei leidt (Carree en Thurik, 2003; Van Praag en Versloot, 2007). Meer ondernemerschap leidt tot meer *spillovers* en innovatie, meer concurrentie en vernieuwing door turbulentie, meer variatie en leereffecten en een groter aandeel hard en efficiënt werkende zelfstandigen in de werkgelegenheid. Er zijn ook tegenkrachten die samenhangen met kleinere ondernemingsgrootte, zoals minder investeringen in menselijk kapitaal, minder export, minder stabiliteit en lagere loonvoeten. Empirisch lijkt ondernemerschap bijna altijd te leiden tot groei (Erken *et al.*, 2008 en Thurik *et al.*, 2008). Dit is het geval in hoog ontwikkelde economieën. In zich ontwikkelende economieën ligt de zaak wat ingewikkelder aangezien er hier ook sprake kan zijn van inefficiënt ondernemerschap en een gebrek aan schaalvergroting (Naudé, 2008).

In de hier gepresenteerde analyse lijken ondernemers de eersten te zijn die bij het verlaten van de dip kansen zien en toetreden. De latere versnelling van economische groei kan dan het gevolg zijn van investeringen van de succesvolle ondernemers onder deze toetreders. De analyse geeft ook ondersteuning voor het omgekeerde effect voor $t = 1$ en $t = 2$: economische voorspoed leidt met een vertraging van een à twee jaar tot een vermindering van het aantal ondernemers, gecorrigeerd voor de trend. Dit kan te maken hebben met hogere opportuniteitskosten voor ondernemerschap aangezien bestaande en vaak grotere bedrijven veel arbeid nodig hebben. Blijkbaar compenseert dit effect de vertraagde tegeneffecten gedurende de periodes van voorspoed zoals betere kansen voor ondernemerschap door lagere financiële barrières.

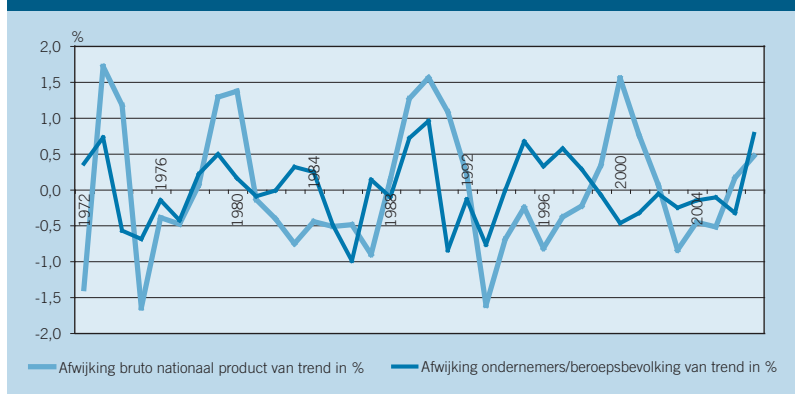
Ondernemerschap en werkloosheid

De economische cyclus kan vervangen worden door werkloosheid en dan kan bekeken worden hoe ondernemerschap en werkloosheid samenhangen (Thurik *et al.*, 2008). Ook uit tabel 2 blijkt dat er zonder vertraging ($t = 0$) geen correlatie is tussen de cycli terwijl er een negatieve correlatie is bij $t = -1$. Meer ondernemerschap gaat dus samen met lagere werkloosheid een jaar later. Er is een positieve correlatie bij $t = +1$, en meer werkloosheid gaat dus samen met meer ondernemerschap een jaar later. Kortom, eenzelfde effect dus, maar met een lagere significantie dan bij de relatie met de economische cyclus: ondernemerschap lijkt met vertraging tot lagere werkloosheid te leiden en werkloosheid leidt met vertraging tot ondernemerschapsactiviteiten. Dat laatste is een bekend verschijnsel: het wordt wel aangeduid met het noodzakelijkheidseffect: mensen die niet meer aan de bak dreigen te komen, worden ondernemer om toch in hun levensonderhoud te kunnen voorzien.

SINDS 1916

Figuur 1

EU14-gemiddelden voor de periode 1972–2007.

Bron: EIM en OESO

Ondernemerschap en de duur van recessies

De duur van een recessie is gedefinieerd als het aantal jaren dat het bruto nationaal product beneden het langetermijngroeiepad ligt. Die duur is gemiddeld 2,3 jaar in de EU14-landen in de periode 1972–2007. Met behulp van een *fixed-effects* Poissonregressie kan de invloed van ondernemerschap gemeten worden op de duur van recessies en voorspoedige periodes. De fixed effects-methode zorgt ervoor dat de resultaten niet kunnen worden toegeschreven aan andere landspecifieke variabelen dan de duur van de recessie, zoals instituties en het niveau van economische ontwikkeling.

De resultaten wijzen op een robuuste negatieve invloed van het trendniveau van ondernemerschap op de duur van recessies. Met andere woorden, hogere niveaus van ondernemerschap leiden tot kortere recessies. Er is geen parallel bekend van dit resultaat in de economische literatuur. Het resultaat betekent dat er economische waarde verloren gaat als recessies samengaan met hogere niveaus van werkloosheid terwijl, wanneer ondernemerschap wordt gestimuleerd, deze niveaus niet alleen lager worden maar dat er ook een instrument wordt aangeboden om het herstel te versnellen. Het is dus van groot belang beleidsmakers ervan te overtuigen dat ondernemerschap ook de duur van recessies beïnvloedt.

Conclusies

De analyses zijn gebaseerd op gegevens van veertien sterk op elkaar lijkende landen; er worden louter correlaties getoond en er bestaan andere maten voor ondernemerschapsenergie zoals het percentage mensen dat ondernemer wil worden of dat concrete stappen neemt om ondernemer te worden. De literatuur praat dan over latente en prille entrepreneurs. Variabelen op grond van deze

Tabel 1

Correlatie tussen de ondernemerschapscyclus en de economische cyclus¹.

Vertraging t in jaren	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
Correlatiecoëfficiënt	-0,05	0,02	0,09 ³	0,06	-0,09 ²	-0,08 ²	-0,05
N	462	476	490	504	490	476	462

¹ Data voor EU14, 1972-2007.

² Significant met >90% betrouwbaarheid.

³ Significant met >95% betrouwbaarheid.

Bron: EIM en OESO

Tabel 2

Correlatie tussen de ondernemerschapscyclus en de werkloosheidscyclus¹.

Vertraging t in jaren	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
Correlatiecoëfficiënt	-0,02	-0,01	-0,06 ²	-0,01	0,07 ²	0,02	0,02
N	462	476	490	504	490	476	462

¹ Data voor EU14, 1972-2007.

² Significant met >85% betrouwbaarheid.

Bron: EIM en OESO

twee definities zijn niet beschikbaar voor lange tijdreeksen zodat een splitsing kan worden gemaakt voor trend- en cycluseffecten. De hier gebruikte maat voor ondernemerschapenergie (aantal zelfstandigen en directeuren-grootaandeelhouders) is een vergaarbak voor veel: hij bevat zowel de zelfstandigen zonder personeel (zestig procent) als de echt innovatieve en ambitieuze ondernemer (minder dan vijf procent). Elders is aangetoond dat deze maat toch goede diensten doet bij de verklaring van verschillen in macro-economische productiviteit (Erken *et al.*, 2008). Er is echter een behoorlijke tijdreeks beschikbaar van 36 recente jaren en gegevens van veertien EU-landen. Alle modellen, hoe simpel ook, wijzen in dezelfde richting: ondernemerschap kan een rol spelen bij het bevechten van recessies. Uiteraard is de huidige recessie van een totaal andere aard dan de vele vorige. Dit verklaart het paniekgevoel dat soms wordt uitgestraald door degenen die beleid maken, het bespreken of het voorwerp ervan zijn. Het is onder economen ongepast om over kansen op een depressie te spreken. Maar je dreigt zelf wel een depressie te krijgen als je elke week *The Economist* leest met zijn vele analyses over de teloorgang van alles wat in vele decennia voorspoed is opgebouwd. Het *special report* over entrepreneurship in de editie van 14–20 maart 2009 komt dan als een verademing. Het feit dat de huidige recessie ook een financiële recessie is betekent dat veel aandacht dient uit te gaan naar het redden van die sector. Het feit dat de huidige recessie een wereldwijde is betekent dat veel aandacht dient uit te gaan naar internationale coördinatie. Men moet hopen dat daaraan achter de schermen hard en met de juiste intenties wordt gewerkt.

Verklaringen voor economische groei komen voornamelijk uit het gebied van de macro-economie (Romer, 1990). Een andere wetenschappelijke traditie voert terug naar Schumpeter (1934). In deze traditie speelt economische structuur een grote rol, ofwel, hoe gebruikt een economische structuur de beschikbare inputfactoren het meest efficiënt. Deze efficiënte structuur verandert niet als de onderliggende determinanten stabiel blijven. In de laatste twee decennia werd duidelijk dat zij zeker niet stabiel waren. De opkomst van informatie- en communicatietechnologieën, tezamen met globaliseringstendensen die mogelijk gemaakt zijn door de val van het communisme, heeft geleid tot de komst van de ondernemerschapseconomie (Audretsch en Thurik, 2001).

De analyses tonen aan dat ondernemerschap niet alleen van belang is in structurele zin maar ook in cyclische zin. Zij onderbouwen dat er aandacht moet komen voor de ingebouwde krachten van een moderne ondernemerschapseconomie. Dit is een optimistische beleidsboodschap waarvan tot nu geen gebruik is gemaakt. Het is in lijn met het vriendelijke gezicht van het kapitalisme (Baumol *et al.*, 2007). Deze aandacht kan vele vormen verkrijgen. Drie voorbeelden zijn de volgende. Ten eerste: recentelijk is aangetoond dat het effect van werkloosheid op ondernemerschap afhankelijk is van het niveau van werkloosheidsuitkeringen (Koellinger en Minniti, 2009). De neiging zal dus onderdrukt moeten worden om de economie te stimuleren via dit type uitgaven. Ten tweede: de roep om meer regulering na de teloorgang van het bancaire systeem mag niet leiden tot een verhoging van de administratieve lastendruk voor ondernemers. Elders is aangetoond dat zij hierdoor meer worden gefrustreerd dan door de onzekerheid omtrent de verkrijgbaarheid van voldoende kapitaal (Grilo en Thurik, 2008). Ten derde: wanneer binnenkort ook grote bedrijven buiten de financiële sector gaan aankloppen voor hulp moet er een gedegen afweging komen of bestaande industrietakken ondersteund gaan worden of toekomstige die mogelijk uit huidige ondernemerschapactiviteiten voortkomen. De overheid kan overwegen deel te nemen in *venture capital*-activiteiten zodat ook de belastingbetaler op termijn dubbel kan profiteren van het herstel van de economie. Bovenstaande modellen en hun uitkomsten geven ammunisie als tegenwicht tegen de vermoedelijk enorme druk van werkgevers en werknemers om het bestaande in stand te houden. De tijdsdruk geeft geen gelegenheid om rustig te gaan zitten studeren, vergaderen en onderhandelen of er wel genoeg gedaan wordt op het gebied van garantiekredieten, borgstellingen, vervroegde afschrijvingen, en tw-vrijstellingen. Terughoudende kredietverstrekking, door middel van verhoogde risicopremies, is dodelijk voor het innovatieve en ambitieuze deel van het ondernemerschap, zoals de technostarters, spin-offs, *high-brow-ventures* en andere snelle groeiers.

Tabel 3

Fixed effects Poissonregressie op de duur van economische recessies in jaren¹.

	Coëfficiënt (standaardfout)
De ondernemerschapstrend	-4,41 ² (2,25)
Modeldiagnose	
N	504
LR test voor niet waargenomen heterogeniteit	0,00
Hausmantest voor <i>fixed effects</i> ¹	0,12

¹ Data voor EU14, 1972-2007.

² Significant met >95% betrouwbaarheid.

Bron: *EIM en OESO*

En dat is weer funest voor het hierboven beschreven mechanisme van ondernemerschap als cyclisch instrument. Er kan niet gewacht worden tot de balanspositie van geldverstrekkers volledig hersteld is. Ondernemerschapenergie dient nu ontketend te worden.

LITERATUUR

- Audretsch, D. en A. Thurik (2001) What is new about the new economy: sources of growth in the managed and entrepreneurial economies. *Industrial and corporate change*, 10(1), 267–315.
- Baumol, W., R. Litan en C. Schramm (2007) *Good capitalism, bad capitalism, and the economics of growth and prosperity*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Carree, M. en A. Thurik (2003) The impact of entrepreneurship on economic growth. In: Acs, Z. en D. Audretsch (red.) *Handbook of entrepreneurship research*. Boston/Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 437–471.
- Erken, H., P. Donselaar en A. Thurik (2008) Total factor productivity and the role of entrepreneurship. *Jena economic research paper*, 2008-19. Jena: Max Planck Institute of Economics/Friedrich Schiller Universität.
- Granger, C. (1969) Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods. *Econometrica*, 37(3), 424–438.
- Grilo, I. en A. Thurik (2008) Determinants of entrepreneurial engagement levels in Europe and the US. *Industrial and corporate change*, 17(6), 1113–1145.
- Hodrick, R. en E. Prescott (1997) Postwar U.S. business cycles: an empirical investigation. *Journal of money, credit and banking*, 29(1), 1–16.
- Koellinger, P. en M. Minniti (2009) Unemployment benefits crowd out entrepreneurial activity. *Economics letters*, te verschijnen.
- Naudé, W. (2008) *Entrepreneurship in economic development*. Helsinki: United Nations University WIDER Research paper 2008-20.
- Praag, C. van en P. Versloot (2007) What is the value of entrepreneurship? A review of recent research. *Small business economics*, 29(4), 351–382.
- Romer, P. (1990) Endogenous technological change. *Journal of political economy*, 98(1), 71–101.
- Schumpeter, J. (1934) *The theory of economic development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Stel, A. van (2005) COMPENDIA: Harmonizing business ownership data across countries and over time. *International entrepreneurship and management journal*, 1(1), 105–123.
- Thurik, A., M. Carree, A. van Stel en D. Audretsch (2008) Does self-employment reduce unemployment? *Journal of business venturing*, 23(6), 673–686.